

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

АВРАМЕНКО С. М.,
аспірант кафедри
криміналістики та судової медицини
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 347.9

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З РОЗБЕЩЕННЯМ НЕПОВНОЛІТНІХ

У статті розкрито поняття слідчих ситуацій. Розглянуто класифікацію слідчих ситуацій за різними критеріями. Деталізовано слідчі ситуації за часом виникнення. Охарактеризовано типові слідчі ситуації, що виникають на початковому, подальшому та завершальному етапах. Наведено перелік обов'язкових слідчих (розшукових) дій, які проводяться в будь-якій слідчій ситуації під час розслідування злочинів, пов'язаних з розбещенням неповнолітніх.

Ключові слова: розбещення неповнолітніх, слідча ситуація, слідчі (розшукові) дії, кримінальне провадження, злочинець.

В статье раскрыто понятие следственных ситуаций. Рассмотрена классификация следственных ситуаций по различным критериям. Детализованы следственные ситуации по времени возникновения. Охарактеризованы типичные следственные ситуации, возникающие на начальном, дальнейшем и завершающем этапах. Приведен перечень обязательных следственных (розыскных) действий, которые проводятся в любой следственной ситуации при расследовании преступлений, связанных с развращением несовершеннолетних.

Ключевые слова: развращение, следственная ситуация, следственные (розыскные) действия, криминальное производство, преступник.

The article deals with the concept of investigative situations and analyzes their essence. The classification of investigative situations on different criteria, such as stage of criminal proceedings, time of occurrence, the level of difficulty for situational variability, the presence of contradictions in the interests of the participants. Detailed investigation of the situation at the time of occurrence. A list of typical investigative situations, consisting of the initial, subsequent and final stages of the investigation of the criminal proceedings. A list of required investigation (search) operations carried out any investigation of the situation in the investigation of crimes related to corruption of minors.

Key words: abuse, investigative situation, investigative (detective) actions, proceedings, criminal.

Вступ. Будь-яка діяльність відбувається за певних обставин, на які впливають різного роду чинники. Слідча ситуація є певною сукупністю інформації, якою володіє слідчий під час розслідування злочину на певному етапі розслідування кримінального правопорушення. В процесі розслідування слідчі ситуації змінюються. Тому вивчення та аналіз типових слідчих ситуацій є важливим для створення методики розслідування злочинів, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, що, в свою чергу, сприятиме швидшому розслідуванню злочинів цієї категорії.

Питання типових слідчих ситуацій на монографічному рівні розглядав О.Н. Колесніченко, у дисертаційному дослідженні слідчі ситуації проаналізовані Є.С. Хижняком, типові слідчі ситуації висвітлювалися і в навчальних посібниках таких учених, як О.В. Авраменко, О.Я. Баєв, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, Р.І. Благуца, О.В. Захарова, Л.Л. Каневський, В.І. Комісаров, Г.А. Матусовський, Л.В. Пономарьов, В.Ю. Шепітько.

Незважаючи на те, що питання типових слідчих ситуацій неодноразово були предметом дослідження у наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених, системних наукових досліджень щодо типових слідчих ситуацій, що виникають при розслідуванні злочинів, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, ще не проводилось.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення типових слідчих ситуацій, що виникають при розслідуванні злочинів, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх.

Виходячи з поставленої мети, в статті необхідно вирішити такі завдання:

– проаналізувати наявний стан наукового дослідження питання типових слідчих ситуацій;

– розглянути класифікації слідчих ситуацій, запропоновані різними вченими;

– узагальнити обов'язкові слідчі (розшукові) дії, які проводяться в будь-якій слідчій ситуації під час розслідування злочинів, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх.

Результати дослідження. Важливе місце в методиці розслідування злочинів, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, посідають типові слідчі ситуації. Слідча ситуація характеризує як злочин, так і процес його розслідування.

На думку О.Н. Колесніченка, слідча ситуація – це певний стан у розслідуванні злочинів, що характеризується наявністю доказів, інформаційного матеріалу та пов'язаними з ним конкретними завданнями щодо його збирання й перевірки [2, с. 11].

У свою чергу, під типовою слідчою ситуацією В.І. Комісаров і Л.В. Пономарьов розуміють таку сукупність (систему даних) в інформаційній структурі, яка характерна для початкового етапу розслідування [3, с. 16]. На наш погляд, таке визначення є неповним, адже не враховує слідчих ситуацій за іншими класифікаціями, крім як за часом виникнення.

Л.Л. Каневський характеризує слідчу ситуацію як сукупність взаємопов'язаних елементів, що відбивають як обстановку розслідування, так і стан самого слідства [1, с. 22].

На нашу думку, слідча ситуація – це певний обсяг інформації щодо вчиненого кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила, на конкретний момент розслідування кримінального правопорушення.

Для того щоб розкрити сутність слідчих ситуацій, слід розглянути їх класифікацію. Класифікують слідчі ситуації за різними критеріями:

1) за стадією кримінального процесу: дослідчі – ситуації, які виникають на момент повідомлення про вчинене кримінального правопорушення або після самостійного виявлення слідчим з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення і до прийняття рішення про початок кримінального провадження; слідчі – ситуації, які виникають після прийняття рішення про початок кримінального провадження;

2) за часом виникнення: початкові – ситуації, що виникають на початковому етапі розслідування; проміжні – ситуації, що виникають на наступному етапі розслідування; кінцеві – ситуації, що виникають на завершальному етапі розслідування;

3) за ситуаційною варіантністю: типові – ситуації, які є характерними для певної групи, виду кримінальних правопорушень; специфічні – ситуації, яким властиві особливі ознаки, котрі вирізняють їх з-поміж аналогічних ситуацій тієї ж групи, виду кримінальних правопорушень [4, с. 219–220]; складаються за виняткового збігу обставин і потребують застосування нетипових заходів і тактичних прийомів;

4) за рівнем складності: несприятливі – складні ситуації, які характеризуються відсутністю достатньої інформації, необхідністю прийняття додаткових тактичних рішень, збирання інформації (не встановлено особу злочинця, відсутність свідків, доказів); сприятливі – прості ситуації, які характеризуються достатньою інформацією про обставини події, яка сталася, наявністю доказової бази, потерпілого та особи злочинця;

5) за наявністю суперечностей в інтересах учасників: конфліктні – ситуації, під час яких існують суперечності в інтересах учасників кримінального процесу (підозрюваний повністю або частково заперечує вину в інкримінованому діянні; два свідки кримінального правопорушення дають різні показання щодо певного факту події, що сталася, тощо); безконфліктні – ситуації, під час яких відсутні суперечності в інтересах учасників кримінального процесу (підозрюваний визнає свою вину) [4, с. 220].

Найпоширенішою класифікацією слідчих ситуацій для злочинів, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, є класифікація за часом виникнення. Якщо говорити про слідчі ситуації, які класифікують за часом виникнення, то для цієї категорії злочинів особливе значення має саме початковий етап, проте на проміжному та кінцевому етапах також вирішуються важливі завдання [6, с. 61].

Типові слідчі ситуації на початковому етапі розслідування злочинів, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, залежать від того, вчинено злочин одноособово чи у співучасті.

Так, аналіз слідчої та судової практики дає підстави стверджувати, що злочини, пов'язані із розбещенням неповнолітніх, здебільшого вчиняються одноособово, лише в окремих випадках вчиняються у співучасті. З огляду на це виділяють такі слідчі ситуації:

- злочин, пов'язаний з розбещенням неповнолітнього, вчинено однією особою;
- злочин, пов'язаний з розбещенням неповнолітнього, вчинено у співучасті [5].

На початковому етапі розслідування можуть виникнути такі типові слідчі ситуації:

– коли потерпіла особа чи її представник під час звернення до правоохоронних органів вказує на конкретну, знайому їй особу, яка вчинила кримінальне правопорушення (жертва чи її представник знайома з особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, зустрічалася раніше з нею, знає в обличчя, у випадках вчинення діяння батьками, опікунами, піклувальниками чи особою, яка виховує малолітнього);

– потерпіла не знайома зі злочинцем, але запам'ятала його зовнішність і зможе його упізнати;

– потерпіла не знайома зі злочинцем і внаслідок вжитих ним заходів маскування не запам'ятала його зовнішності і розпізнати його не зможе;

– злочинець затриманий під час вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;

– кримінальне правопорушення виявлено під час розслідування інших діянь [4, с. 222].

На нашу думку до цього переліку слід додати таку слідчу ситуацію, коли потерпіла особа запам'ятала або знайома з одним зі злочинців, але інших співучасників злочину не знає і не може описати.

Незалежно від особливостей слідчих ситуацій, що складаються на початковому етапі розслідування, слідчий зобов'язаний провести низку слідчих (розшукових) дій, без виконання яких подальше розслідування кримінального провадження є неможливим. До них належать допит потерпілого, огляд одягу, зокрема білизни потерпілої особи, огляд потерпілого, огляд місця події, призначення судово-медичної експертизи потерпілої особи та підозрюваного.

Початковий етап розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, завершується тоді, коли зібрано достатньо доказів для висунення обґрунтованих слідчих версій про обставини вчиненого кримінального правопорушення та вини конкретної особи.

Подальший (проміжний) етап розслідування починається після вручення підозрюваній особі письмового повідомлення про підозру та його допиту. Він характеризується вирішенням завдань, спрямованих на розширення доказової інформації та підтвердження раніше зібраних фактів щодо винуватості цієї особи.

Важливим завданням подальшого етапу розслідування злочинів, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, є виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину. Адже виявлення причин здійснення розбещення неповнолітніх сприяє запобіганню вчинення такого виду злочину, а в разі вчинення – результативному розслідуванню.

На подальшому етапі доцільним виділити такі типові слідчі ситуації:

- 1) встановлено конкретну особу та її причетність до вчинення розбещення неповнолітнього, пред'явлено підозру;
- 2) є підозрюваний, зібрані докази, але їх недостатньо для встановлення причетності підозрюваного до розбещення неповнолітнього;
- 3) зібрано недостатньо доказів, немає підозрюваного, не встановлено особу злочинця;
- 4) встановлено, що розбещення неповнолітнього не вчинялося взагалі чи було вчинено інший, більш тяжкий злочин, наприклад, статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості.

Завершальний етап – це заключний період розслідування, який розпочинається з моменту прийняття слідчим рішення про закінчення досудового розслідування і завершується одним із таких варіантів:

- 1) закриття кримінального провадження на підставі статті 284 Кримінального процесуального кодексу України;
- 2) направлення клопотання до суду про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) звернення до суду з обвинувальним актом;
- 4) звернення до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Завершальний етап розслідування полягає у виконанні низки процесуальних дій, зокрема оформлення матеріалів кримінального провадження; ознайомлення з ними потерпілих, законних представників та їхніх представників, обвинуваченого із захисником; вирішення заявлених цими суб'єктами клопотань (інколи таких, що потребують виконання слідчих (розшукових) дій); складення обвинувального акта та направлення його і кримінального провадження прокуророві на затвердження.

Висновки. Отже, слідча ситуація – це певний обсяг наявної інформації на конкретний момент розслідування злочину. В статті проаналізовано наявний стан наукових досліджень питань типових слідчих ситуацій. Розглянуто класифікації за різними критеріями, такими як стадія кримінального процесу, час виникнення, рівень складності, ситуаційна варіативність, наявність суперечностей в інтересах учасників. Одним з основних критеріїв слідчої ситуації під час розслідування злочинів, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх, є час виникнення. Так, слідчі ситуації поділяються на початкові, проміжні (подальші), кінцеві (завершальні). Узагальнено різні слідчі (розшукові) дії, які проводяться в будь-яких слідчих ситуаціях під час розслідування злочинів, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх. Знання та вміння правильного формулювання слідчих ситуацій сприяють швидкому та результативному розслідуванню злочинів, пов'язаних із розбещенням неповнолітніх.

Список використаних джерел:

1. Каневский Л.Л. Криминалистические проблемы расследования и профилактики преступлений несовершеннолетних / Л.Л. Каневский. – Красноярск : Изд-во Краснояр. ун-та, 1991. – 228 с.
2. Колесниченко А.Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза» / А.Н. Колесниченко. – Х., 1967. – 38 с.
3. Комиссаров В.И. Особенности расследования изнасилований / В.И. Комиссаров, Л.В. Пономарева. – Саратов : СГАП, 1998. – 48 с.
4. Особливості розслідування окремих видів злочинів : збірник методичних рекомендацій / [за заг. ред. О.В. Авраменка, Р.І. Благути, О.В. Захарової]. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. – 692 с.
5. Статистичні дані ОВС [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
6. Хижняк Є.С. Особливості розслідування статевих злочинів щодо малолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Є.С. Хижняк. – О., 2013. – 233 с.

